

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Чернігівська політехніка»
Навчально-науковий інститут права і соціальних технологій
Факультет соціальних технологій, оздоровлення та реабілітації
Кафедра *соціальної роботи*

Філософія та критичне мислення

методичні вказівки до семінарських занять та самостійної роботи
для підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
за спеціальністю **262 Правоохоронна діяльність**

Укладач: доц. *Н.В.Шахун*

Обговорено і рекомендовано
на засіданні кафедри
соціальної роботи
Протокол № 8 від 21.01.2021 р.

Чернігів 2021

ФІЛОСОФІЯ ТА КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ: методичні вказівки до семінарських занять та самостійної роботи для підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 262 «Правоохоронна діяльність». /Укл. доц. *Н.В. Шаун.* – Чернігів: НУ «Чернігівська політехніка», 2021. – 42 с.

Укладач: *Шаун Наталія Валеріївна*, доцент кафедри соціальної роботи НУ «Чернігівська політехніка», кандидат філософських наук, доцент.

Відповідальний за випуск: Коленіченко Тетяна Іванівна, завідувач кафедри соціальної роботи ЧНТУ, кандидат педагогічних наук, доцент.

Рецензент: *Доній Наталія Євгеніївна*, д. філос.н., професор, професор кафедри економіки та соціальних дисциплін Академії Державної пенітенціарної служби

Зміст

ABSTRACT	4
ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	5
МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	5
ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ	6
КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ	7
ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ	8
ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	8
СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	13
ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ	14
МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ	27
ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ	28
ІНДИВІДУАЛЬНІ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНІ ЗАВДАННЯ	28
МЕТОДИ НАВЧАННЯ	29
МЕТОДИ КОНТРОЛЮ	30
ФОРМИ КОНТРОЛЮ	30
РОЗПОДІЛ БАЛІВ, ЯКІ ОТРИМУЮТЬ СТУДЕНТИ	32
ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ: НАЦІОНАЛЬНА ТА ECTS	32
ГЛОСАРІЙ	33
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА	40
ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ	42

Abstract

ESILST / FSTHIR – PHILOSOPHY AND CRITICAL THINKING (OK5) 2020/2021 Sem. 1 Course Description

The subject of discipline is the specifics of philosophical comprehension of reality, reflection on the most important philosophical problems, as well as the basic principles of evidence-based, consistent, critical thinking.

Interdisciplinary communication: prerequisite for studying the discipline is the successful mastering of disciplines: «History of Ukraine» «Civil education» «Science of law». The discipline is basic for studying the disciplines of the educational program «Law Enforcement» of the first (bachelor's) level of higher education.

The purpose of discipline: The purpose of teaching the discipline «Philosophy and Critical Thinking» is the formation of scientific and professional worldview and the formation and improvement of thinking culture bachelor specialty 262 «Law enforcement» by mastering basic knowledge of philosophy and logic and developing skills of evidence-based, consistent, critical thinking in the application of acquired knowledge in practical situations.

A study of the discipline the student must:

know: basic terms and definitions in the field of philosophy; the specifics of the philosophical comprehension of reality; the main stages of development of world and domestic philosophy; current problems of modern philosophical thought and the interdisciplinary sphere of philosophy; techniques of critical thinking; features of the decision-making process.

be able to: to carry out intellectual search, to solve both standard and non-standard problems; distinguish facts from assumptions, objective information from subjective; demonstrate basic skills of critical thinking in research and professional communication; apply knowledge of the technique of critical thinking to professional, social and personality-oriented situations.

1 Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітній рівень	Характеристика навчальної дисципліни
		денна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань 26 Цивільна безпека	Нормативна
Модулів – 3	Спеціальність: 262 Правоохоронна діяльність	Рік підготовки:
Змістових модулів – 3		1-й
Індивідуальне навчально-дослідне завдання – есе		Семестр
Загальна кількість годин – 90		1-й
Тижневих годин: аудиторних – 2,1; самостійної і індивідуальної роботи ЗВО – 6,4		Лекції
	16 год.	
	Практичні	
	14 год.	
	Самостійна робота	
	60 год.	
	Індивідуальні завдання:	
3 год.		
	Вид контролю:	
	Залік	

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить 1:3.

Застосовані скорочення:

ЗВО – здобувач вищої освіти.

КМ – критичне мислення.

Передумовою для вивчення дисципліни є успішне засвоєння дисциплін: «Історія України», «Громадянська освіта», «Правознавство».

Дисципліна є базовою для вивчення дисциплін освітньої програми «**Правоохоронна діяльність**» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти.

2 Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни «*Філософія та критичне мислення*» є формування науково-професійного світогляду та формування

та вдосконалення культури мислення бакалавра спеціальності **262 Правоохоронна діяльність** шляхом засвоєння ним основних знань з філософії та логіки та вироблення навичок доказового, несуперечливого, критичного мислення в процесі застосування набутих знань в практичних ситуаціях.

Формування когнітивних компетенцій та інтелектуальної мобільності здобувачів вищої освіти залишається першочерговою задачею від вирішення якої залежить успішність професійної діяльності майбутніх фахівців. Успішне засвоєння ЗВО дисципліни «Філософія та критичне мислення» сприятиме формування у них вміння виявляти, окреслювати та вирішувати проблеми, що передбачає здатність як до нестандартного розв'язання задач, так і до розв'язання нетипових задач у майбутній професійній діяльності.

Під час вивчення дисципліни здобувач вищої освіти (ЗВО) має набути або розширити наступні загальні (ЗК) та фахові (ФК) компетентності, передбачені освітньою програмою:

ЗК 5. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

ЗК 7. Здатність до адаптації та дії в новій ситуації.

ЗК 8. Здатність приймати обґрунтовані рішення.

СК 4. Здатність до критичного та системного аналізу правових явищ і застосування набутих знань та навичок у професійній діяльності.

СК 6. Здатність аналізувати та систематизувати одержані результати, формулювати аргументовані висновки та рекомендації.

Основними завданнями вивчення дисципліни «Філософія та критичне мислення» є:

1) забезпечити глибоке засвоєння специфіки філософського осягнення дійсності, високу світоглядно методологічну культуру студентів, спрямувати їх на самостійні роздуми над найважливішими філософськими проблемами;

2) ознайомити ЗВО зі специфікою основних історико-філософських парадигм;

3) показати роль філософії в життєдіяльності суспільства і особи як методологічної основи світогляду;

4) сприяти формуванню у ЗВО здібностей до критичного мислення, самостійного аналізу складних явищ соціокультурного життя, уміння пов'язувати загально філософські проблеми з вирішенням загальнолюдських проблем та проблем професійної діяльності.

3 Очікувані результати навчання з дисципліни

Під час вивчення дисципліни ЗВО має досягти або вдосконалити наступні програмні результати навчання (ПРН), передбачені освітньою

програмою:

РН 3. Збирати необхідну інформацію з різних джерел, оцінювати її.

РН 4. Формулювати і перевіряти гіпотези, аргументувати висновки.

РН 6. Розуміти принципи і мати навички етичної поведінки, соціально відповідальної та свідомої діяльності у сфері правоохоронної діяльності.

РН 14. Здійснювати пошук та аналіз новітньої інформації у сфері правоохоронної діяльності, мати навички саморозвитку та самоосвіти протягом життя, підвищення професійної майстерності, вивчення та використання передового досвіду у сфері правоохоронної діяльності.

В результаті засвоєння дисципліни ЗВО повинен

знати :

- базові терміни та визначення в галузі філософії;
- специфіку філософського осягнення дійсності;
- основні етапи розвитку світової та вітчизняної філософії;
- актуальні проблеми сучасної філософської думки та міждисциплінарної сфери філософії;
- прийоми критичного мислення;
- особливості процесу прийняття рішень.

вміти :

- самостійно і критично мислити;
- здійснювати інтелектуальний пошук, вирішувати як типові так і нестандартні задачі;
- відрізняти факти від припущень, об'єктивну інформацію від суб'єктивної;
- демонструвати базові навички критичного мислення у дослідженнях та професійному спілкуванні;
- застосовувати знання про техніку критичного мислення до професійно- соціально- та особистісно орієнтованих ситуацій.

4 Критерії оцінювання результатів навчання

З тими ЗВО, які до проведення підсумкового семестрового контролю не встигли виконати всі обов'язкові види робіт та мають підсумкову оцінку від 0 до 19 балів (за шкалою оцінювання), проводяться додаткові індивідуальні заняття, за результатами яких визначається, наскільки глибоко засвоєний матеріал, та чи необхідне повторне вивчення дисципліни.

Дисципліну можна вважати такою, що засвоєна, якщо ЗВО **знає:**

- предмет дисципліни, її структуру, категоріальний апарат;
- основні етапи розвитку історично-світової та вітчизняної філософії;
- сучасні тенденції розвитку філософської думки;

- найбільш відомих авторів філософських систем, їх головні праці та ідеї;
- методи та прийоми розвитку критичного мислення.

вміє:

- визначати специфіку філософського осягнення дійсності та постановки філософських проблем;
- критично та системно аналізувати правові явища;
- формулювати аргументовані висновки та рекомендації;
- критично мислити, застосовувати прийоми критичного мислення для вирішення питань цивільного захисту.

5 Засоби діагностики результатів навчання

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання з дисципліни є поточний та семестровий контроль. Поточний контроль складається з опитувань, які проводяться під час лекцій, а також захисту лабораторних та розрахунково-графічних робіт. Запитання для поточного контролю знаходяться у відповідних методичних рекомендаціях. Семестровий контроль проводиться у вигляді заліку, запитання до якого на початку семестру розміщується у системі дистанційного навчання MOODLE. Залікові білети знаходяться в пакеті документації на дисципліну.

6 Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Покликання філософії та її основні парадигми

Тема 1. Предметне поле і функціональне призначення філософії

Філософія як любов до мудрості. Критерії мудрості. Культурно-історичні умови виникнення філософії.

Поняття світогляду, його складові та типологія. Співвідношення світогляду і філософії.

Проблема визначення предмету філософії. Структура і функції філософського знання. Особливості сучасного розуміння філософії. Філософія та людська особистість.

Роль філософії в сучасному житті суспільства. Гуманістична орієнтація філософії. Роль філософського знання у методологічній та світоглядній підготовці фахівців-професіоналів.

Особливості філософського осягнення дійсності. Характерні риси філософського мислення. Філософія та критичне мислення.

Тема 2. Основні історико-філософські парадигми

Філософія Стародавнього Сходу і Заходу. Світ, людина та їх тлумачення у провідних філософських школах Індії і Китаю. Парадигма античної філософії. Передумови розвитку та основні етапи античної філософії. Ранньогрецька натурфілософія та онтологізм античної класики (досократики). Філософсько-антропологічні вчення античної класики і доби еллінізму. Вчення про ідеї, теорія пізнання та концепція ідеальної держави Платона. Метафізика Аристотеля: категоріальний аналіз світу. Пізньоантична філософія: школи, ідеї, представники. Філософська традиція Давнього Риму.

Філософська думка Середньовіччя та Ренесансу. Радикальні зміни в європейському світогляді при переході від античності до середньовіччя. Філософсько-теологічне вчення Аврелія Августина. Філософська система Томи Аквінського. Реалізм і номіналізм.

Філософські джерела Київської Русі. Філософія «книжництва».

Людина і світ епохи Ренесансу. Провідні напрямки: гуманістичний антропологізм, неоплатнізм, натурфілософія. Філософські ідеї пізнього Відродження.

Класична західноєвропейська філософія. Філософське обґрунтування нової картини світу. Проблема методу наукового пізнання: емпіризм та раціоналізм. Поняття субстанції XVII – XVIII століть. Проблеми буття, людини і суспільства у філософії Просвітництва. Ідеї та представники українського гуманізму та Просвітництва. Філософські ідеї Г.Сковороди; основні складові його філософського вчення.

Німецька класична філософія. Трансцендентальна філософія І.Канта. Система та метод філософії Гегеля. Філософські погляди Л. Фюєрбаха і К.Маркса. Місце німецької класичної філософії в історії філософської думки.

Особливості розвитку української культури та філософії у XIX - XXI ст. «Філософія серця» П.Юркевича. Філософія поступу І.Франка. Громадівська філософія» М.Драгоманова. Культурно-філософський підйом 20-х років XX ст. («розстріляне відродження»). Історіософія В.Липинського. «Вольовий націоналізм» Д.Донцова. Філософія українських «шестидесятників» («друге відродження»). Розробка філософських проблем в умовах розбудови української державності. Місце і роль філософії у відродженні духовної культури українського народу.

Західноєвропейське суспільство першої половини XIX ст. і криза парадигми класичної філософії. Формування глобальної філософської парадигми та її основних течій і напрямків. Екзистенціально-антропологічна філософія та її основні напрямки: «філософія життя», феноменологія, екзистенціалізм, психоаналіз. Позитивістська філософія та її основні етапи.

Релігійна філософія ХХІ століття, її основні напрями, риси. Марксизм-ленінізм як завершення філософії доби Модерну. Ситуація Постмодерну у філософії.

Змістовий модуль 2. Основні проблеми філософії

Тема 3. Онтологія, гносеологія, методологія

Соціально-практичний та світоглядний характер проблеми буття. Основні форми буття (буття тіл, процесів, буття людини, буття духовного, буття соціального, віртуальне буття). Проблема субстанції. Дуалізм і монізм. Історико-філософська генеза уявлень про матерію. Методологічне та світоглядне значення цього поняття для пізнання природи, суспільства, практичної діяльності.

Основні рівні організації матерії. Рух як спосіб існування матерії, форми руху та їх співвідношення. Субстанційна і реляційна концепції простору та часу, їх світоглядна і методологічна основи.

Поняття свідомості, її структури. Проблема онтологічного статусу свідомості; вихідні ознаки і рівні свідомості, її зв'язок із соціально-культурними процесами та особливостями людської діяльності.

Пізнання як активно-діяльне ставлення людини до світу. Скептицизм і агностицизм. Наївний реалізм. Критичний реалізм. Суб'єктивний ідеалізм. Структурні складові пізнавальної діяльності (об'єкт, суб'єкт, мета, засоби, результати). Тлумачення істини в сучасній філософії, зв'язок різних версій істини із методологічною парадигмою, типами світовідношень, соціокультурним середовищем, методами пізнання.

Проблема методу у філософії. Класифікація методів: за масштабами, за роллю і місцем в процесі наукового пізнання тощо. Багаторівнева концепція методологічного знання: філософські (метафізичний, діалектичний, аналітичний, феноменологічний, герменевтичний та ін.), загальнонаукові (системний, структурно-функціональний та ін.), міждисциплінарні та методи спеціальних наук.

Тема 4. Людина і суспільство у вимірах філософії

Визначення людини як філософсько-світоглядна проблема. Основні підходи до визначення сутності людини в історії філософії та сучасній філософській думці.

Проблема походження людини. Філософський зміст понять «особистість», «індивід», «індивідуальність», їх співвідношення з поняттям «людина». Проблема життя і смерті в духовному досвіді людства. Самоцінність людського життя. Сенс людського життя.

Соціальне у бутті людини. Буття соціального, його якісна відмінність від буття природного. Специфіка соціального пізнання. Інтерпретації суспільства в сучасній філософії. Основні концепції виникнення та розвитку суспільства: теологічна, патріархальна, натуралістична, технократична, соціопсихологічна.

Структура суспільства та її філософсько-соціальні інтерпретації. Критерії класифікації спільностей і суспільств. Формаційна, технологічна та цивілізаційна класифікація суспільств та їхні методологічні можливості. Підстави визначення інформаційного і постіндустріального суспільств.

Змістовий модуль 3. Критичне мислення

Тема 5. Поняття та особливості критичного мислення

Проблема визначення поняття «критичне мислення». Критичне мислення як удосконалення процесу розумової діяльності людини з метою покращення результатів мислення на основі їх критичного аналізу, розуміння й оцінки (А.Бандурка, Т.Воропай, В.Руджеро, Р.Пауль, О.Тягло та ін.).

Критичне мислення як рефлексивне мислення (Д.Дьюї, Дж.Браус, Д.Вуд, Е.Глассер, Р.Х.Джонсон, Д.Кластер та ін.).

Сутність критичного мислення як логічної саморефлексії. Критичне мислення як здатність свідомо та самостійно міркувати над отриманою інформацією, як вміння формулювати власні думки, приймати власні рішення та вміння переконливо їх обґрунтувати.

Основні риси критичного мислення за Д.Кластером: самостійність, постановка проблеми, прийняття рішення, чітка аргументованість, соціальність.

Складові критичного мислення. Ознаки критичного мислення: здатність робити логічні висновки; приймати обґрунтовані рішення; давати оцінку отриманій інформації і розумовому процесу; бути спрямованим на результат.

Принципи, що становлять фундамент критичного мислення: скептицизм і об'єктивність.

Тема 6. Теорія аргументації

Поняття про аргументацію. Структура аргументації: теза, аргументи та форма (демонстрація, схема).

Форма аргументації як спосіб обґрунтування тези. Дедуктивна аргументація як обґрунтування тези на підставі аргументів, прийнятих раніше (з істинних засновків отримують істинний висновок).

Недедуктивне (правдоподібне) міркування як спосіб обґрунтування лише певного ступеню ймовірності тези (істинність засновків не гарантує істинності висновку). Основні види правдоподібних міркувань: індуктивні міркування і міркування за аналогією.

Види аргументації. Аргументація доказова та недоказова. Пряма та непряма аргументація. Пряма аргументація як міркування від аргументів до тези. Види непрямой аргументації: апагогічна аргументація та розділова аргументація.

Критика як обґрунтування безпідставності процесу аргументації, який відбувся раніше. Спростування як окремий вид критики. Структура критики: теза та аргументи. Форми (схеми) критика: дедуктивні або недедуктивні міркування. Види критики: критика тези, критика аргументів і критика форми (схеми). Правила і помилки в аргументації та критиці. Правила і помилки щодо тези. Правила і помилки щодо аргументів. Правила і помилки щодо форми.

Тема 7. Методи критичного мислення

Алгоритм критичного мислення, основні фази: аналіз, розуміння, оцінка, критика.

Технології розвитку критичного мислення (Д.Стіл, К.Хобарт, В.Сміт, С.Волтер).

Характеристика основних прийомів критичного мислення. Основні стратегії мислення. Один із основних методів критичного мислення – метод «Сократівське опитування». Групи сократівських запитань. Особливості практичного використання сократівського опитування. Відповіді на сократівські запитання як різностороння, повна, об'єктивна інформація щодо теми.

Методи критичної обробки інформації. Прийом INSERT як метод ефективного аналізу інформації при читанні.

Основні техніки критичного мислення: мозкова атака, плакат думок, дискусійне кафе, Fishbone.

7 Структура навчальної дисципліни «Філософія та критичне мислення»

Назви змістових модулів і тем		Кількість годин для денної форми навчання			
		Всього	У тому числі		
			Лек.	Сем.	С.р.с.
1	2	3	4	5	6
Змістовий модуль 1. Покликання філософії та її основні парадигми					
1	Предметне поле і функціональне призначення філософії	13	2	2	9
2	Основні історико-філософські парадигми	22	4	2	16
Разом за змістовим модулем 1		35	6	4	25
Змістовий модуль 2. Основні проблеми філософії					
3	Онтологія, гносеологія, методологія	19	2	2	15
4	Людина і суспільство у вимірах філософії	14	2	2	10
Разом за змістовим модулем 2		33	4	4	25
Змістовий модуль 3. Критичне мислення					
5	Теорія аргументації	18	2	2	14
6	Поняття та особливості критичного мислення	16	2	2	12
7	Методи критичного мислення	18	2	2	14
Разом за змістовим модулем 3		52	6	6	40
Усього годин за дисципліну		120	16	14	90

8 Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Дослідження предметного поля і функціонального призначення філософії	2
2	Вивчення основних історико-філософських парадигм	2
3	Вивчення онтології, гносеології, методології	2
4	Філософський аналіз проблеми людини і суспільства	2
5	Аналіз особливостей критичного мислення	2
6	Дослідження особливостей теорії аргументації	2
7	Ознайомлення з прийомами і методами критичного мислення	2
Разом		14

9 Плани семінарських занять

ЗМ 1. Покликання філософії та її основні парадигми

Семінар № 1. Предметне поле і функціональне призначення філософії

План

1. Філософія як любов до мудрості. Зміст мудрості та його залежність від культурно-історичних і національних умов.
2. Історичні витоки філософування. Світогляд та його історичні типи.
3. Предмет, проблемне поле та функції філософії.
4. Роль філософії в культурі та поступі суспільства.

Ключові поняття: ідеалізм, матеріалізм, метафізика, методологія, міфологія, мудрість, натурфілософія, релігія, рефлексія, світовідношення, світовідчуття, світогляд, світорозуміння, філософія, функція.

Проблемно-пошукові питання:

1. Що вивчає філософія?
2. Чи можна ототожнювати світогляд і філософію?
3. Як можна оцінити історичне і культурне значення міфологічного та релігійного світогляду?
4. Як змінювались уявлення про мудрість?
5. У чому полягає сутність мудрості?
6. Які критерії мудрості?
7. Які методи використовуються в філософії і в чому їх специфічна характерність?
8. Яка структура і функції філософії?
9. В чому полягає суспільна значущість філософії?
10. В чому полягає значення філософії для майбутнього правоохоронця.

Теми для обговорення та творчих робіт:

1. Мудрість як форма інтелектуальної зрілості.
2. Людина – головна проблема філософії.
3. Світогляд: поняття, структура, види.
4. Філософія і наука.
5. Філософія і релігія.
6. Філософія як методологія.
7. Особливості філософського мислення.
8. Роль філософії у формуванні критичного мислення.

Література

базова:

1. Бичко І.В., Бичко А.К., Табачковський В. та ін. Історія філософії К., 2001.
2. Вступ до філософії: Навч. посіб. / П.С.Щерба, О.А.Загледа. – К., МАУП. – 2002.
3. Пазиніч С. М. Філософія : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – Харків, 2017. – 380 с.
4. Петрушенко В.Л. Філософія : Навч. посіб. для студ. вищ. закл. освіти I-IV рівнів акредитації. – К.: Каравела, 2001.
5. Причепій Є.М., Черній А.М., Гвоздецький В.Д., Чекаль Л.А. Філософія : Навч. посіб. – К.: Видавничий центр «Академія», 2001 .
6. Філософія: хрестоматія (від витоків до сьогодення) : навч. посіб. / за ред. Л.В.Губерського. – К.: Знання, 2009.
7. Шевченко В.І. Дружба з мудрістю або ключові проблеми української філософії (Теоретико-методологічний коментар до курсу філософії у ВНЗ). Вступ. – К., 2007.

допоміжна

1. Библер В.С. Что есть философия// Вопросы философии – 1995. – № 1.
2. Історія філософії на Україні. Вступ. – К., Наукова думка. – 1987.
3. Мамардашвили М.К. Как я понимаю философию. – 2-е изд., измен. и доп. / Сост. и общ. ред. Ю.П. Сенокосова. – М., 1992.
4. Ортега-и-Гассет Х. Что такое философия? – М., «Наука». – 1991.
5. Сантаяна Дж. Прогресс в философии // Вопросы философии. 1992. № 4.
6. Філософський енциклопедичний словник. – К., «Абрис», 2002.
7. Философия и мировоззрение. – М., 1990.
8. Шинкарук В.І. Категоріальна структура наукового світогляду // Шинкарук В.І. Вибрані твори у 3-х т. – К, 2003. – Т.3. – Ч.1. – С.164-172.
9. Ясперс К. Философская вера // Смысл и назначение истории. – М., 1991.

Семінар № 2. Основні історико-філософські парадигми

План

1. Антична філософія: космоцентризм
2. Філософія Середніх віків: теоцентризм
3. Філософія епохи Ренесансу (антропоцентризм)
4. Філософія Нового часу: наукоцентризм
5. Сучасна філософія: сцієнтизм та антисцієнтизм.
6. Ситуація Постмодерну у філософії.

Ключові поняття: абсолютна ідея, абсолютний розум, антиномії, антисциєнтизм, апологетика, апріорі, атараксія, атом, буддизм, Дао, дедуція, деїзм, діалектика, дуалізм, емпіризм, індукція, карма, конфуціанство, метафізика, монадологія, натурфілософія, нірвана, номіналізм, об'єктивний ідеалізм, пантеїзм, патристика, раціоналізм, реалізм, «річ у собі», суб'єктивний ідеалізм, субстанція, схоластика, сциєнтизм, трансцендентальне, універсалії.

Проблемно-пошукові питання:

1. Що вивчає історія філософії?
2. В чому своєрідність філософської думки давнього Сходу?
3. Назвіть основні школи давньоіндійської філософії та дайте їм характеристику.
4. В чому своєрідність філософської думки давньої Греції?
5. Які етапи виділяють в розвитку античної філософії?
6. Яка головна особливість християнської середньовічної філософії?
7. Розкрийте зміст понять “апологетика”, “патристика”, “схоластика”.
8. Які головні теологічні проблеми Середньовіччя?
9. Основні ідеї філософії Аврелія Августина.
10. В чому полягає гуманізм і драма Ренесансу?
11. В чому полягає проблема методу Ф.Бекона?
12. Чи існують вроджені ідеї? Локк чи Декарт – хто більше має рацію?
13. Визначте найважливіші ідеї філософії Просвітництва.
14. Яке місце німецької класичної філософії у історії філософської думки?
15. Назвіть основні принципи етики І.Канта. Розкрийте гуманістичний потенціал його категоричного імперативу.
16. Доведіть, що філософія Г.Гегеля має системний, узагальнюючий характер.
17. Чому вчення Л.Фюєрбаха Ф.Енгельс назвав кінцем німецької класичної філософії?
18. Визначте особливості класичної філософії Модерну.
19. В чому своєрідність філософії класичної доби Модерну?
20. Назвіть її основні напрямки та представників класичної доби Модерну.
21. В чому принципова відмінність між сциєнтистською та антисциєнтистською світоглядними позиціями?
22. Чим обумовлена вагомість ірраціоналістичних течій у світовій філософії другої половини ХІХ- першої половини ХХ ст.?
23. Чому в ХХ ст. особливої актуальності набуває проблема існування людини?

24. Визначте особливості філософії Постмодерну.
25. Окресліть проблематику постмодерної філософії.

Теми для обговорення та творчих робіт:

1. Основні принципи періодизації філософії.
2. Платонівська «ідеальна держава» і сучасність.
3. Філософські школи Давньої Індії: астика та настика.
4. Морально-етичне вчення Конфуція.
5. Гуманізм Ренесансу і сьогодення.
6. Раціональний зміст гегелівської діалектики.
7. Категоричний імператив І.Канта.
8. Ідея надлюдини у філософії Ф.Ніцше.
9. Проблема свободи людини у філософії Ж.П.Сартра.
10. Марксизм-ленінізм як завершення філософії Модерну.
11. «Смерть суб'єкта» як прояв Постмодерну.

Література

базова

1. Андрущенко В. П. Вступ до філософії. Великі філософи: навч. посібн. / В.П. Андрущенко – Київ ; Харків : ТОВ "РИФ", 2005. - 512 с.
2. Бичко І.В., Бичко А.К., Табачковський В. та ін. Історія філософії К., 2001.
3. Історія філософії. Словник / За заг. ред. В.І.Ярошовця. – К., 2005.
4. Історія філософії: Підручник / за ред. В.І.Ярошовця. – К., 2002.
5. Рассел Б. Історія західної філософії. – К.: "Основи", 1995.
6. Філософія: хрестоматія (від витоків до сьогодення): навч. посіб. / за ред. Л.В.Губерського. – К.: Знання, 2009.
7. Чанышев А. Курс лекцій по древней и средневековой философии. – М. – 1991.

допоміжна

1. Августин Святий. Сповідь. – К.: Основи, 1996.
2. Антология мировой философии: в 4 т. – М., 1969 – 1972.
3. Аристотель. Метафізика // Соч.: – в 4-х т. – М., 1983.
4. Асмус В. Ф. Античная философия. – М., 1976.
5. Боецій. Розрада від філософії. – К. : Вид-во Соломії Павличко "Основи", 2002.
6. Бэкон Ф. Новый Органон //Соч.: В 2т. – М., 1972.
7. Гегель Г. Энциклопедия философских наук. В 3 т. М., 1974-1977.
8. Гегель. Г. В.Ф. Феноменология духу. – К., 2004.

9. Гоббс Т. Левіафан. – К., 2000.
10. Горфункель А. Х. Философия эпохи Возрождения. – М., 1980.
11. Гулыга А. В. Немецкая классическая философия. М., 1986.
12. Гусев В.І. Історія західноєвропейської філософії XV-XVII ст.. – К., 1994
13. Данте Алигьери. Божественная комедия. – М., 1992.
14. Декарт Р. Метафізичні розмисли. – К.: Юніверс, 2000.
15. Диоген Лаэртский. О жизни, учениях и изречениях знаменитых философов. – М., 1979.
16. Кант І. Критика чистого розуму. – К., 2000.
17. Кузанский Н. Об ученом незнании. – Соч. 2-х т. – М., 1979 – Т.1
18. Лейбниц Г.В. Монадология // Соч. в 4 т. – М., 1982. – Т.1
19. Лосев А. Ф. История античной философии. – М., 1989.
20. Мор Т. Утопия. – М., 1978.
21. Платон. Діалоги. – К.: "Основи", 1995.
22. Рассел Б. Історія західної філософії. – К.: "Основи", 1995

Семінар № 3. Онтологія, гносеологія, методологія

План

1. Філософський зміст проблеми буття. Форми буття.
2. Співвідношення категорій «буття», «субстанція», «матерія». Атрибути матерії.
3. Загальні уявлення про теорію пізнання, її предмет і метод.
4. Чуттєве і раціональне пізнання. Проблема розуміння в пізнанні.
5. Рівні, форми та методи наукового пізнання.

Ключові поняття: абсолютна істина, агностицизм, буття, відносна істина, гносеологія, дедуція, догматизм, дуалізм, теорія відносності, індукція, матерія, монізм, незнищуваність руху, об'єктивність існування, плюралізм, поле, простір, раціоналізм, релятивізм, речовина, реляційна концепція, розвиток, рух, саморух, сенсуалізм, скептицизм, спеціальна теорія відносності, спосіб існування, субстанційна концепція, субстанція, час, чуттєве пізнання, форма.

Проблемно-пошукові питання:

1. Як співвідносяться поняття «буття», «субстанція», «світ»? Чим відрізняється буття світу і буття людини?
2. Як формуються уявлення про світ?
3. Що таке онтологія?
4. Які існують підходи до вирішення проблеми світового начала?

5. Розкрийте зміст вислову «онтологічний поворот у філософії ХХ ст.».
6. Дайте визначення поняттю «матерія».
7. У чому полягає єдність перервності та неперервності простору і часу.
Наведіть приклади.
8. Назвіть філософські та фізичні властивості простору і часу.
9. Що вивчає гносеологія?
10. Як у сучасній гносеології визначається суб'єкт і об'єкт пізнання?
11. Назвіть основні форми чуттєвого пізнання.
12. Дайте характеристику основним формам раціонального пізнання.
13. Які пізнавальні здібності людини Ви знаєте? Розкрийте їх зміст.
14. Як можуть співвідноситись пізнання і віра?
15. Розкрийте основні аспекти поняття «наука».
16. У чому полягають основні закономірності розвитку науки?
17. Розкрийте специфіку рівнів та структури наукового пізнання
18. Для чого в пізнавальній діяльності необхідне поняття істини?
19. Чому омана є постійним супутником істини в процесі пізнання?
20. Назвіть основні види істини.
21. В чому відмінність класичного і некласичного тлумачення істини?
22. Розкрийте зміст понять «дослідницька програма», «парадигма», «стиль мислення», «картина світу».
23. Що таке метод пізнання?
24. Які методи належать до загальнофілософських?
25. Які методи використовуються на емпіричному рівні пізнання?
26. Які методи застосовують на теоретичному рівні дослідження?

Теми для обговорення та творчих робіт:

1. Сучасна картина світу.
2. Істина: поняття, види, способи досягнення.
3. Категорія буття в західноєвропейській філософії.
4. Онтологічний поворот в західноєвропейській філософії.
5. Основні форми наукового пізнання: факт, ідея, концепція, теорія.
6. Синергетика як нова парадигма наукового пізнання.

Література

базова

1. Охріменко О.Г. Фундаментальні філософські проблеми. – К., 2002.
2. Причепій Є.М., Черній А.М., Гвоздецький В.Д., Чекаль Л.А. Філософія: Навч. посібн. для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Видавничий центр «Академія», 2001.

3. Філософія: Навч. посібн. / Надольний І.Ф., Андрущенко В.П. та ін. – К., 2004.

допоміжна

4. Ахундов М.Д. Концепции пространства и времени: потоки, эволюция, перспективы. – М., 1982.
5. Доброхотов А.Л. Категория бытия в классической западноевропейской философии. – М., 1986.
6. Вітгенштайн Л. Логіко-філософський трактат. – К., 1995.
7. Делёз Ж. Логика смысла: Пер. с фр. – М.: Академия, 1995.
8. Кун Т. Структура научных революций. – М., 1975.
9. Поппер К. Логика и рост научного знания. – М., 1983.
10. Сартр Ж.-П. Буття і ніщо. – К., 2001.
11. Сумерки богов. – М., 1989.
12. Сучасна зарубіжна філософія. Течії і напрями. Хрестоматія. – К., 1996.
13. Гейзенберг В. Физика и философия. Часть и целое / Пер. с нем. – М., 1989.
14. Диалектика в науках о природе и человеке: эволюция материи и ее структурные уровни. – М., 1988.
15. Лосский Н.О. Мир как органическое целое. Избранное. – М., 1991.
16. Лукач Д. К онтологии общественного бытия. Прологомены М., 1991.
17. Новиков И. Куда течет река времени? – М., 1989.
18. Подольный Р.Г. Освоение времени. – М., 1989.
19. Потемкин В.К., Симанов А.Л. Пространство в структуре мира. – Новосибирск, 1990.
20. Сартр Ж.-П. Буття і ніщо. Нарис феноменологічної онтології// Сучасна зарубіжна філософія. Течії і напрями. Хрестоматія. – К., 1996.

Семінар № 4. Людина і суспільство у вимірах філософії

План

1. Поняття людини. Суперечності визначення людини у філософії.
2. Біологічне і соціальне в людині.
3. Суспільство як предмет філософського аналізу. Сучасні теорії суспільства.
4. Соціальна структура суспільства. Різновиди класифікацій соціальних спільнот.
5. Інформаційне суспільство: поняття, процес формування та проблеми.

Ключові поняття: активність, альтруїзм, відповідальність, гедонізм, громада, громадянське суспільство, ідеологія, інформаційне суспільство, історичний процес, діяльність, індивід, індивідуальність, інтерес, народність, нація, плем'я, особистість, потреба, сенс життя, свобода, соціальна роль, соціальна стратифікація, соціальна структура суспільства, спільнота, ціннісна орієнтація.

Проблемно-пошукові питання:

1. Назвіть причини зростання інтересу до антропологічної проблематики.
2. Чим пояснюється складність вивчення людини?
3. Розкрийте зміст поняття «антропосоціогенез».
4. Охарактеризуйте основні теорії антропосоціогенезу.
5. У чому сутність проблеми співвідношення біологічного та соціального в людині?
6. Які варіанти вирішення проблеми співвідношення біологічного і соціального Ви знаєте?
7. Розкрийте зміст понять «індивід», «індивідуальність», «особистість».
8. Що є предметом соціальної філософії?
9. Що таке суспільство?
10. У чому полягає специфіка буття суспільства?
11. Назвіть основні сфери суспільного життя та охарактеризуйте їх.
12. В чому полягає специфіка інформаційного суспільства.
13. Охарактеризуйте сучасні тенденції розвитку українського суспільства.

Теми для обговорення та творчих робіт:

1. Унікальність та універсальність феномену людини в світі.
2. Проблема людського початку.
3. Проблема сутності та існування людини.
4. Проблема смерті та безсмертя людини у філософії.
5. Історичні типи гуманізму.
6. Соціальна філософія в системі філософського знання і в системі соціальних наук.
7. Теорія соціальної стратифікації та соціальної мобільності П.Сорокіна.
8. Проблема співвідношення суспільства і держави.
9. Роль мас на сучасному етапі розвитку суспільства.
10. Громадянське суспільство та перспективи його становлення в Україні.

Література

базова

1. Табачковський В.Г., Булатов М.О., Хамітов Н.В. та ін. Філософія: світ людини. Курс лекцій: Навч. посібник для студ. вищих навч. закл. – К.: Либідь, 2003. – 432 с.
2. Петрушенко В.Л. Філософія: Навч. посіб. для студ. вищ. закл. освіти I–IV рівнів акредитації. – К.: Каравела, 2001.
3. Філософія: Курс лекцій. Навч. посібник для студ. вузів / Бичко І.В. та ін. – К., 1993.
4. Шевченко В.І. Дружба з мудрістю або ключові проблеми української філософії (Теоретико-методологічний коментар до курсу філософії у ВНЗ). – К., 2007. (Розділ 4. Людина та її світотворча функція)

допоміжна

1. Андрущенко В., Губернський, Михальченко. Культура, ідеологія, особистість. Київ. 2002.
2. Андрущенко В.П. Організоване суспільство. – К., 2006.
3. Андрущенко В.П., Михальченко М.І. Сучасна соціальна філософія: Курс лекцій. – К., 1996.
4. Бердяев Н.А. О назначении человека. – М., 1993.
5. Бодрийяр Ж. Общество потребления. Его мифы и структура. / Пер. с фр., послесл. и примеч. Е.А Самарской. – М.: Республика; Культурная революция, 2006.
6. Больнов О.Ф. Філософська антропологія та її методичні принципи / Сучасна зарубіжна філософія. Течії і напрямки. Хрестоматія: Навч. посібник / Упорядники В.В. Лях, В.С. Пазенок. – Київ: Ваклер, 1996.
7. Габермас Ю. Структурні перетворення у сфері відкритості. Дослідження категорії громадське суспільство. – Львів: «Літопис», 2000.
8. Камю А. Бунтующий человек. – М., 1990.
9. Маркс К. Економічно-філософські рукописи 1844 року / Маркс К., Енгельс Ф. З ранніх творів. – К.: ВПЛУ, 1973.
10. Поппер К. Відкрите суспільство та його вороги. Т.1,2.– К.,1994.
11. Пріоритети розвитку громадянського суспільства України. / М. Лациба, О. Вінніков, Л. Сідельнік, Д. – К., 2008.
12. Проблема человека в западной философии / Сост. П.С.Гуревич. – М., 1988.

- 13.Рикер П. Человек как предмет философии // Вопр. философии. – 1989. – № 2.
- 14.Сорокин П.Человек. Цивилизация. Общество. – М.,1992.
- 15.Табачковський В. Життєвий світ людини і пізнання: персоналістична інтерпретація / Філософська думка, 2006. – №2.
- 16.Тейяр де Шарден. Феномен человека. – М., 1990.
- 17.Тьоніс Ф. Спільнота та суспільство: основні поняття чистої соціології. – К.: Дух і Літера, 2005.
- 18.Франкл В. Человек в поисках смысла. – М., 1990.
- 19.Фромм Э. Анатомия человеческой деструктивности. – М., 1993.
- 20.Фромм Э. Бегство от свободы. – М., 1990.
- 21.Шелер М. Ресентимент в структуре моралей. – СПб., 1999.

Семинар № 5. Філософський аналіз сутності критичного мислення

План

1. Поняття критичного мислення.
2. Характеристика критичного мислення.
3. Основні показники критичного мислення.

Ключові поняття: авторитет, аналіз, аргумент, висновок, діалектичне мислення, діалогічне мислення, дані, доказ, знання, інтуїція, істина, концепт, конкретизувати, критика, критичне мислення, неупередженість, припущення, умовивід, факт.

Проблемно-пошукові питання:

1. Дайте визначення поняттю «критичне мислення».
2. У працях яких філософів зустрічаються коріння поняття критичного мислення?
3. Проаналізуйте статтю М. Ліпмана «Чим може бути критичне мислення» та визначте основні характеристики критичного мислення.
4. Як вивчення філософії сприяє розвитку критичного мислення?
5. Розкрийте значення вміння критично мислити для людини ХХІ ст.
6. Охарактеризуйте основні групи показників критичного мислення.
7. Визначте основні компоненти критичного мислення.
8. Визначте рівні мислення в процесі пізнання.
9. Охарактеризуйте змістовні компоненти мислення.
10. Дайте характеристику операційних компонентів мислення.
- 11.В чому полягає значення критичного мислення для майбутнього правоохоронця?

базова

1. Брюшинкин В. Н. Критическое мышление и аргументация // Критическое мышление, логика, аргументация / Под ред. В. Н. Брюшинкина, В. И. Маркина. Калининград: Изд-во Калинингр. гос. ун-та, 2003. – С.29-34.
2. Липман М. Чем может быть критическое мышление? / М. Липман. – Режим доступа: <http://www.debatam.ru/obrazovanie/chem-mojet-byt-kriticheskoe-myshlenie/>
3. Тягло Л. В. Критическое мышление на основе элементарной логики: учеб. пособие / Л. В. Тягло. – Харьков, 2001. – 274с.

допоміжна

1. Войтик И. М. Оценка и развитие рефлексивного мышления : [учебное пособие] / Войтик И. М., Семенов И. Н. – Новосибирск : СибАГС, 2001. – 144 с.
2. Критичне мислення: велика база російськомовних текстів, вправ, тестів, інструментів: <http://www.evolkov.net/critic.think/index.html> Клустер Д. Что такое критическое мышление / Девид Клустер // Русский язык. – 2002. – № 29. – С. 3. – Режим доступа: <http://rus.1september.ru/2002/29/2.htm>
3. Липман М. Чем может быть критическое мышление? / М. Липман. – Режим доступа: <http://www.debatam.ru/obrazovanie/chem-mojet-byt-kriticheskoe-myshlenie/>
4. Пенроуз Р. Новый ум короля: О компьютерах, мышлении и законах физики / Пенроуз Р. ; [пер. с англ.] ; общ. ред. В. О. Малышенко. – М. : Едиториал УРСС, 2003. – 384 с.
5. Фрейре П. Формування критичної свідомості / Пауло Фрейре: пер. с англ. О. Демянчук. – К.: Юніверс, 2003. – 176 с.
6. Pintrich P. R. The Role of Metacognitive Knowledge in Learning, Teaching, and Assessing / Pintrich P. R. // Theory Into Practice. – 2002. – Vol. 41. – Issue 4. – P. 219-225.

Семінар № 6. Теорія аргументації як напрям дослідження критичного мислення

План

1. Доведення та обґрунтування як основні логічні засоби аргументації.
2. Доведення: поняття, структура, види.
3. Спростування та його види.
4. Правила доведення та спростування.
5. Склад і види аргументації.

Ключові поняття: аргументація, аргумент, обґрунтування, дебати, демонстрація, диспут, доведення, ерістика, істина, основна теза, підлегла

теза, полеміка, спростування аргументів, спростування тези, спростування хиба.

Проблемно-пошукові питання:

1. Поняття аргументації.
2. Визначення доведення як логічної процедури.
3. Характеристика структури доведення.
4. Основні форми демонстрації.
5. Визначення прямого доведення.
6. Основа поділу доведень на прямі та непрямі.
7. Поняття апагогічного доведення.
8. Хід побудови апагогічного доведення.
9. Визначення розділового доведення.
10. Характеристика спростування як логічної процедури.
11. Визначення видів спростування.
12. Способи спростування тези.
13. Спростування аргументів і демонстрації.
14. Правила й помилки стосовно тези.
15. Правила стосовно аргументів.
16. Помилки, які виникають при порушенні правил стосовно аргументів.
17. Характеристика правила стосовно демонстрації.
18. Наведіть приклад прямого доведення.
19. Побудуйте непряме доведення.
20. Наведіть приклад спростування тези.

Теми для обговорення та творчих робіт:

1. Мистецтво полеміки.
2. Діалектика як мистецтво переконання.
3. Внесок софістів у розвиток аргументації.
4. Силогістика Аристотеля.
5. Моральна аргументація (Цицерон, Сенека).
6. Внесок П'єра Абеляра у розвиток теорії аргументації.
7. Скептицизм як протидія метафізичним та псевдо-логічним конструктам (М. Монтень, А. Бейль, Р. Декарт, Д. Юм тощо).
8. Теорія аргументації як логічна теорія доведення.

Література

базова

1. Логіка: підручник для студентів / В. Д. Титов, С. Д. Цапін, О. П. Невельська-Гордєєва та ін.; за заг. ред. проф. В. Д. Титова. – Х.: Право, 2005. – 208 с.
2. Ивин А. А. Аргументации теория. Аргументация. Аргументация контекстуальная. Аргументация теоретическая. Аргументация эмпирическая / А. А. Ивин // *Философия : энциклопедический словарь* / под ред. А. А. Ивина. – М.: Гардарики, 2006. – С. 57–59; 59–60; 60–62; 62–63; 63–64.
3. *Філософський енциклопедичний словник* / ред. кол.: В. І. Шинкарук (гол. редкол.) та ін. – К.: Довіра, 2002. – 744 с.

допоміжна

4. Хоменко І. В. Еристика: підручник / І. В. Хоменко. – К. : Центр правової літератури, 2008. – 280 с.
5. Гладунський В. Н. Логіка : навч. посіб. / В. Н. Гладунський. – 2-ге вид. – Львів : Афіша, 2004. – 359 с.
6. Сумарокова Л. М. Основи логіки : навч. посіб. для юрид. вузів / Л. М. Сумарокова. – Одеса : Фенікс, 2011. – 236 с.
7. Романова А. С. Сутнісні властивості людини: природно-правовий підхід // *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. – № 824. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2015. – С. 307–312.

Семінар № 7. Методи критичного мислення

1. Алгоритм критичного мислення, основні фази: аналіз, розуміння, оцінка, критика.
2. Метод «Сократівське опитування».
3. Прийом INSERT як метод ефективного аналізу інформації.
4. Основні прийоми критичного мислення: мозкова атака, плакат думок, дискусійне кафе, Fishbone.

Ключові поняття: авторитет, аргумент, обґрунтування, дебати, демонстрація, дискусійне кафе, диспут, доведення, заперечення, істина, мозкова атака, плакат думок, полеміка, система мислення, умовивід.

Проблемно-пошукові питання:

1. Для чого потрібно розвивати критичне мислення? Що воно дає людині?

2. Які стратегії розвитку критичного мислення ви знаєте?
3. Охарактеризуйте основні етапи базової техніки формування критичного мислення (виклик-осмислення-рефлексія).
4. Які інструменти використовуються для кожного з етапів?

Література

базова

1. Бібліотека Міжнародного центру Критичного мислення (корисні матеріали англійською): <http://www.criticalthinking.org/pages/index-of-articles/1021/>

2. Психологія критичного мислення Д. Халперн: [http://www.ereading.link/bookreader.php/110655/Halpern -
_Psihologiya_kriticheskogo_myshleniya.html](http://www.ereading.link/bookreader.php/110655/Halpern_-_Psihologiya_kriticheskogo_myshleniya.html)

допоміжна

1. Боно Э. Я прав – вы заблуждаетесь / Э. Боно. – [пер. с англ. Е. А. Самсонов]. – Минск : «Попурри», 2006. – 368 с.

2. Клустер Д. Что такое критическое мышление / Девид Клустер // Русский язык. – 2002. – № 29. – С. 3. – Режим доступа: <http://rus.1september.ru/2002/29/2.htm>

3. Лернер И.Я. Познавательные задачи в обучении истории (материалы к опытной работе учителей) / И. Я. Лернер. – М. : Просвещение, 1968. – 94 с.

4. Халперн Д. Психология критического мышления / Д. Халперн: пер. с англ. Н. Мальгиной, С. Рысева, Л. Царук. – СПб: Питер, 2000. – 512 с.

5. Фрейре П. Формування критичної свідомості / Пауло Фрейре: пер. с англ. О. Демянчук. – К.: Юніверс, 2003. – 176 с.

10 Методичні рекомендації до самостійної роботи студентів

Самостійна робота студента (СРС) є невід'ємною складовою освітнього процесу у ЧНТУ, в процесі якої заплановані завдання виконуються студентом під методичним керівництвом викладача, але без його безпосередньої участі. СРС є основним засобом засвоєння ним навчального матеріалу в час, вільний від обов'язкових навчальних занять.

З метою засвоєння дисципліни «Філософія та критичне мислення» використовуються такі організаційні форми СРС:

– робота студента, яка виконується самостійно у вільний від занять, зручний для нього час, як правило, поза аудиторією;

– індивідуальна робота студента – це аудиторна самостійна робота за індивідуальними завданнями під керівництвом викладача, під час виконання

якої студент може отримати методичну допомогу у вигляді консультацій щодо виконання цієї роботи, при цьому консультації носять індивідуальний характер.

Рівень СРС перевіряється як під час аудиторних занять (експрес-опитування на лекції, відповіді та письмові роботи на семінарських заняттях), так і під час підсумкового модульного контролю. Самостійна робота студента (СРС) є невід'ємною складовою освітнього процесу у ЧНТУ, в процесі якої заплановані завдання виконуються студентом під методичним керівництвом викладача, але без його безпосередньої участі. СРС є основним засобом засвоєння ним навчального матеріалу в час, вільний від обов'язкових навчальних занять.

До кожної з 8-ми тем курсу нижче наведені *завдання для самостійної роботи студентів*. Рівень опрацювання студентами зазначених питань перевіряється як під час аудиторних занять (експрес-опитування на лекції, відповіді та письмові роботи на семінарських заняттях), так і під час підсумкового модульного контролю.

11 Завдання для самостійної роботи студентів

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Предметне поле і функціональне призначення філософії	6
2	Основні історико-філософські парадигми	12
3	Онтологія, гносеологія, методологія	10
4	Людина і суспільство у вимірах філософії	8
5	Поняття та особливості критичного мислення	8
6	Теорія аргументації	8
7	Методи критичного мислення	8
Разом		60

12 Індивідуальні навчально-дослідні завдання

Індивідуальні навчально-дослідні завдання (ІНДЗ) з «Філософії та критичне мислення» представляють собою позааудиторну СРС навчально-дослідного характеру. Вони передбачають створення умов для якнайповнішої реалізації творчих можливостей студентів і мають на меті поглиблення, узагальнення та закріплення знань, які студенти одержують у процесі навчання, а також застосування цих знань на практиці.

Індивідуальні завдання видаються студентам у терміни, передбачені робочим планом дисципліни, і виконуються кожним студентом самостійно при консультуванні викладачем. У випадках, коли завдання мають комплексний характер, до їх виконання залучаються декілька студентів, в тому числі інших навчальних груп.

Робочим планом передбачено виконання студентами наступних видів ІНДЗ:

- конспект з теми за заданим або власно розробленим студентом планом;
- есе з теми або вузької проблеми;
- створення або підбір візуальних матеріалів (презентації, відеоролики, фільми тощо);
- анотація прочитаної додаткової літератури з дисципліни,
- розробка навчальних та діагностичних тестових завдань.

13 Методи навчання

При викладанні дисципліни «Філософія та критичне мислення» використовуються такі методи навчання: проблемно-пошуковий, критико-інформаційний, аналітико-синтетичний, діалогічний, співдії, ігрової діяльності, аналіз життєвих ситуацій.

Проблемно-пошуковий метод – передбачає подання лекційного матеріалу у вигляді проблемних ситуацій і залучення студентів до спільного аналізу та пошуку рішень.

Критико-інформаційний метод – передбачає встановлення об'єктивних зв'язків між окремими інформаційними джерелами, систематизацію інформації, в ході якої кожне інформаційне джерело зіставляється з іншими й дістає відповідну критичну оцінку.

Діалогічний метод – передбачає використання певних методичних прийомів підключення студентів до діалогічного спілкування, яке відбувається у вигляді дискусії, зовнішнього та внутрішнього діалогу.

Метод співдії - передбачає активізацію діяльності студентів в процесі аудиторних занять під час аналізу та вирішення проблемних ситуацій дозволяє створити активну, творчу, емоційно позитивну атмосферу, сформувати навички роботи у команді.

Метод ігрової діяльності – використовується для активізації студентів за допомогою ігрових процедур: розігрування ролей, мозкової атаки, бліц-гри тощо. Застосування їх на заняттях сприяє зняттю емоційної напруги, створенню творчої атмосфери та формуванню пізнавальної мотивації. Використання гри дозволяє розв'язувати серйозні професійні задачі як навчального, так і дослідницького характеру.

Метод аналізу життєвих ситуацій – передбачає застосування теоретичних знань на практиці.

14 Методи контролю

Результативність навчально-пізнавальної діяльності студентів по засвоєнню знань з дисципліни «Філософія та критичне мислення» оцінюється завдяки використанню таких методів контролю:

1. *Усне опитування* – (індивідуальне і фронтальне, усний залік) здійснюється як під час лекцій (експрес-опитування), так і під час семінарських занять та на заліку. Полягає в постановці перед студентами запитань за змістом вивченого матеріалу і оцінюванні повноти, логічності і обґрунтованості їхніх відповідей.

2. *Письмовий контроль знань і умінь* – здійснюється за допомогою письмових робіт (термінологічні диктанти, індивідуальні навчально-дослідні завдання, есе) і дозволяє виявити уміння послідовно викладати матеріал, обґрунтовувати власну думку, творчо вирішувати завдання.

Різновидом письмового контролю знань є *тестовий контроль* – здійснюється за допомогою набору стандартизованих завдань, які дають можливість за порівняно короткий час перевірити засвоєння навчального матеріалу всіма студентами, виміряти обсяг і рівень конкретних знань, умінь і навичок.

Після кожного змістовного модуля здійснюється *підсумковий модульний контроль*, який проводиться у вигляді відповіді на тестових завдання відкритого і закритого типу.

Підсумковою формою контролю знань студентів з дисципліни є іспит, який проводиться по завершенню першого навчального семестру в усній формі. Перелік питань до іспиту знаходиться в пакеті документів для дисципліни.

Перелік питань та білети для співбесіди на заліку знаходяться в пакеті документів для дисципліни.

15 Форми контролю

Залежно від специфіки організації контролю за навчальною діяльністю студентів по засвоєнню дисципліни «Філософія та критичне мислення» використовуються такі **форми контролю**: *фронтальна, групова, індивідуальна, комбінована, самоконтроль, взаємоконтроль*.

При *фронтальній формі організації* викладач ставить питання до всього класу з метою залучення його до обговорення. Форма дозволяє вдало поєднувати перевірку знань з повторенням і закріпленням матеріалу.

Групова форма організації контролю використовується в тих випадках, коли перевіряються підсумки навчальної роботи або хід її виконання частиною, групою студентів групи, що одержала певне завдання. При цьому питання ставляться перед групою, в їх вирішенні беруть участь студенти, які працювали в складі даної групи, і обов'язково залучаються інші студенти групи.

Індивідуальний контроль застосовується для ґрунтовного ознайомлення викладача із рівнем навчальних досягнень окремих студентів. При цьому звертається увага на осмислений характер відповіді студента, логічність його суджень, доказовість положень, уміння застосовувати засвоєні знання на практиці. Цей вид контролю здійснюється на семінарі чи консультації, залежить від часу, що відводиться на контроль, характеру й обсягу вивченого матеріалу, рівня підготовки студентів.

Комбінована форма контролю поєднує індивідуальний контроль з фронтальним і груповим: викладач одночасно викликає для відповіді декількох учнів, один з них відповідає усно, 1-2 готуються до відповіді, виконуючи роботу письмово на дошці, а решта студентів виконує індивідуальні письмові чи практичні завдання. Перевагою комбінованої форми опитування є можливість ґрунтовно перевірити декількох студентів при порівняно невеликій витраті часу.

Самоконтроль допомагає студентові самостійно розібратися в тому, як він оволодів знаннями, перевірити правильність виконання вправ шляхом зворотних дій тощо.

Поточний контроль проводиться шляхом експрес-опитування студентів під час лекцій, опитування під час проведення семінарських занять і перевірки виконаних студентами тестових завдань, передбачених робочою програмою.

16 Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти

Модуль за тематичним планом дисципліни та форма контролю	Кількість балів
Змістовий модуль 1. Покликання філософії та її основні парадигми	0... 20
1 Повнота ведення конспектів занять.	0... 4
2 Активність на семінарських заняттях.	0... 4
3 Робота з першоджерелами.	0... 6
4 Підготовленість до семінарських занять	0... 6
Змістовий модуль 2. Основні проблеми філософії	0... 20
1 Повнота ведення конспектів занять.	0... 3
2 Активність на семінарських заняттях.	0... 4
3 Робота з першоджерелами.	0... 7
4 Підготовленість до семінарських занять.	0... 6
Змістовий модуль 3. Критичне мислення	0... 20
1 Повнота ведення конспектів занять.	0... 4
2 Активність на семінарських заняттях.	0... 4
3 Робота з першоджерелами.	0... 6
4 Підготовленість до семінарських занять.	0... 6
Оцінка за есе	0... 20
Семестрова оцінка поточного контролю	0... 80
Оцінка підсумкового контролю (залік)	0... 20

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсової роботи	для заліку
90 – 100	A	Відмінно	зараховано
82-89	B	Добре	
75-81	C		
66-74	D	Задовільно	
60-65	E		
0-59	FX	Незадовільно	не зараховано

17 Інструменти, обладнання та програмне забезпечення, використання яких передбачає навчальна дисципліна

Лекційний матеріал подається у вигляді презентацій за допомогою медіа-проектора. Під час лекцій аналізуються проблемні ситуації, організовується зворотний зв'язок з аудиторією шляхом формулювання запитань і стислих відповідей з обох сторін. На практичних заняттях розглядаються теоретичні положення відповідно до тематичного плану занять.

18 Методичне забезпечення

Робоча програма з дисципліни, опорний конспект лекцій, методичні рекомендації з підготовки й оформлення індивідуальних навчально-дослідних завдань з дисципліни «Філософія та критичне мислення» для здобувачів вищої освіти освітнього ступеня «бакалавр» галузі знань 26 *Цивільна безпека*, спеціальності 262 *Правоохоронна діяльність*.

Дистанційний курс «Філософія та критичне мислення» на платформі moodl НУ «Чернігівська політехніка» URL: <https://eln.stu.cn.ua/enrol/index.php?id=5030>

19 Глосарій

Агностицизм – філософське вчення, яке заперечує можливість пізнання об'єктивного світу людиною. Згідно з ним неможливо однозначно довести, що наші знання відповідають дійсності.

Аксиома (грец. аксіома – значуще, спритне положення) – твердження, яке при побудові теорії приймається за очевидну істину, на якій ґрунтуються інші твердження.

Альтернатива (лат.altero – чергую, змінюю) – вибір між двома суперечливими можливостями.

Альтруїзм – моральний принцип, в основі якого бажання блага іншому. Альтруїзм протилежний егоїзму.

Аналіз – метод пізнання, який полягає в розчленуванні цілого на частини.

Аналітична філософія – напрям у сучасній західній філософії, який зводить філософську діяльність до аналізу мови.

Аналогія – умовивід, в якому на основі схожості предметів за одними ознаками робиться висновок про їх можливу схожість за іншими ознаками. Аналогія складає основу моделювання.

Антропологія філософська – філософське вчення про людину (М. Шелер, П.Тейяр де Шарден), яке виводить культуру зі специфіки природи людини.

Антропоцентризм (грец. anthrōpos – людина і centron – центр) – філософський принцип, згідно з яким людина вважається центром Всесвіту, найвищою метою всього, що відбувається у світі.

Апейрон (грецьк. apeiron – безмежне)– поняття, введене в філософію Анаксимандром для визначення безмежної, невизначеної, без'якісної першооснови, що перебуває у вічному русі. Шляхом виділення з апейрону протилежностей і їх боротьби, стверджує філософ, виникла вся

багатоманітність речей. Поняття «апейрон» є важливим досягненням давньогрецької філософії на шляху абстрактизації уявлень про першооснову.

Апорії (грецьк. *aporia* – утруднення, безвихідне становище) – парадоксальні положення Зенона, в яких він поставив проблеми безперервності і кінцевості, сформулював питання про природу континууму /безперервного/, яке є одним із вічних питань розуму.

Атараксія (грецьк. *ataraxia* – незворушність) – стан душевного спокою та незворушності. Одне з базових понять пізньої античної філософії; мета, до якої повинен прагнути філософ.

Атман – дух, душа, активне свідоме начало в індійській ведичній традиції.

Атомізм (грецьк. *atomos* – неподільний) – одна з концепцій давньогрецької філософії, сформульована Левкіпом і Демокрітом, розвинена Епікуром, Лукрецієм Карром. Згідно з нею, походження і будова світу пов'язуються з поняттям про атом як його першооснову.

Атрибут (лат. *attributum* – додане) – невід'ємна властивість речі, субстанції. За Р. Декартом, Атрибут матерії є протяжність, душі – мислення.

Буття – філософська категорія, яка означає реальність у різноманітних її проявах. Співвідноситься з категоріями “сущє”, “сутність” та “існування”.

Відчуження – стан напруги, ворожості щодо суб'єктивного і об'єктивного, духовного і матеріального, розумного і стихійного особистого і суспільного. У загальному значенні – це відношення між творцем і творінням, яке збунтувалось і живе власним життям, нав'язуючи свою логіку творцю; термін широко вживається в німецькій класичній філософії (Й. Фіхте, Г. Гегель, Л. Фюєрбах) і марксизмі.

Волюнтаризм (лат. *voluntas* – воля)- течія в метафізиці (і психології), яка в основу світових процесів (і психологічного життя людини) ставить волю як ірраціональне, тобто несвідоме начало. Найвідоміші представники – а. Шопенгауер, Ф. Ніцше, які проголосили основою всіх явищ світу і людського життя волю.

Воля – властивість свідомості, що регулює і мотивує поведінку людей; цілеспрямованність на виконання тих або інших дій з свідомим здійсненням вибору і прийняттям рішень.

Гіпотеза – наукове припущення, яке висувається для пояснення певних явищ дійсності.

Герменевтика (грец. *hermeneuein* – пояснювати, тлумачити) – філософський метод тлумачення та розуміння феноменів культури, зокрема текстів, їх залежності від контексту культури, в якому він існував, і від культури суб'єкта, який здійснює інтерпретацію.

Гілозоїзм (грец. hyle – тут, zoe – життя) – погляд, згідно з яким матерія наділена чуттєвістю, яка різною мірою властива неживим, живим тілам і людині (Дж. Бруно, Б. Спіноза)

Гуманізм – ставлення до людини як до найвищої цінності, захист права особистості на свободу, щастя, всебічний розвиток і прояв своїх здібностей.

Дедукція – метод дослідження, який полягає в переході від загального до окремого; одна з форм умовиводу, при якій на основі загального правила з одних положень, як істинних, виводиться нове істинне положення.

Деміург (з грецьк.demiurgis- майстер, в переносному сенсі –творець) У філософії Платона, Аристотеля, неоплатоників – творець світу, одне з визначень божества.

Дискурс – той, що здійснюється шляхом логічних міркувань, розсудливий, опосередкований.

Дискусія – публічне обговорення якогось спірного питання.

Діалектика – у первісному значенні – мистецтво полеміки, логічний метод встановлення істини шляхом виявлення й подолання суперечностей у судженнях опонента; у сучасному філософському трактуванні – вчення про найзагальніші закони руху як саморуху, розвитку як саморозвитку.

Діалог – розмова між двома особами; літературно-публіцистичний або філософський твір у формі розмови.

Догмат – положення, яке не підлягає критиці і є обов'язковим для всіх віруючих.

Догматизм – спосіб засвоєння й застосування знань, в якому те чи інше вчення або положення сприймається як закінчена, вічна істина, як догма.

Дуалізм – філософське вчення, згідно з яким матеріальне і духовне начала не залежать одне від одного. Він виходить із визнання подвійності першоначал світу – матерії і духу (свідомості).

Духовне виробництво – діяльність, яка породжує ідеї, які втілюються в життя матеріальним виробництвом. Це частина духовного життя суспільства, зв'язана з виробництвом духовних цінностей, які задовольняють духовні інтереси суспільства і окремих людей.

Духовні відносини – це відносини, в які вступають люди з приводу духовних цінностей (ідей, наукових теорій, традицій, звичаїв, релігійних вірувань, витворів мистецтва, моральних норм і т.д.).

Духовність – філософська категорія, що відображає процес самотворення людини, тобто вибудовування нею свого “внутрішнього світу”, формування власної життєвої позиції, визначення свого місця у суспільстві.

Еволюція – поступові зміни в соціальному житті, в природі, їх які не торкаються зміни основ циклів, в яких вони відбуваються.

Екзегетика (від лат. exegesis – тлумачення) - мистецтво пояснення, розкриття змісту текстів.

Емпіризм – напрям у теорії пізнання, який вважає єдиним джерелом і критерієм пізнання чуттєвий досвід, применшує значення логічного аналізу і теоретичних узагальнень.

Закон – вираження й прояв необхідних, суттєвих, сталих, повторюваних зв'язків між предметами, явищами, процесами.

Ідеалізм – філософське вчення, згідно з яким свідомість, духовне начало є первинними, а матерія – вторинною.

Ідеальне – суб'єктивний образ об'єктивної реальності, тобто відображення зовнішнього світу в формах діяльності людини, в формах її свідомості і волі.

Індивід – людина як одиничний представник людського роду, "один з собі подібних", безвідносно до її неповторних рис та здібностей.

Індивідуальність - самобутній спосіб буття конкретної людини, в неповторності природних задатків і їх реалізації в діяльності, визначеної рамками соціального буття. Єдність унікальних і універсальних властивостей людини, що формуються в процесі діалектичної взаємодії спадкових якостей, особистих властивостей і набутих соціальних рис і властивостей.

Індукція – у логіці форма умовиводу, де на підставі знання про окреме робиться висновок про загальне; один з методів пізнання.

Категорії діалектики – найбільш загальні поняття, які відносяться не до окремих галузей. Ділянок дійсності, а до дійсності як такої.

Концепція – (від лат. conception – сприйняття) – система поглядів на певне явище; спосіб розуміння, тлумачення якихось явищ; основна ідея певної теорії.

Критичне мислення (critical thinking):

1) мислення, яке демонструє досконале володіння інтелектуальними вміннями і здібностями;

2) мистецтво мислити про своє мисленні в процесі цього мислення, щоб поліпшити його: зробити більш ясним, правильнішим чи аргументованим.

Культура:

1) сукупність матеріальних та духовних цінностей, вироблених людством протягом усієї історії, а також сам процес творення, розподілу і споживання матеріальних і духовних цінностей, що спрямований на повне виявлення і розвиток сутнісних сил людини.

2) процес виробництва, споживання, передачі від покоління до покоління матеріальних та духовних цінностей, який характеризує поступальність суспільного розвитку.

Логос (грецьк. logos- слово, думка, розум, закон) - термін, який в античній філософії визначав всезагальний закон, основу світу, його порядок і гармонію.

Людина – біосоціальна істота виду Homo sapiens, суб'єкт пізнання і історичного процесу, розвитку культури як "другої природи" на Землі; що відокремилась від інших, пов'язаних з нею форм життя завдяки здатності виробляти знаряддя праці, яка має мову; мислення, свідомість.

Матеріалізм – філософське вчення, згідно з яким матерія є первинною, а свідомість, дух – вторинні.

Матеріальне виробництво - процес трудової діяльності людей, які з допомогою відповідних засобів здійснюють перетворення природи з метою створення матеріальних благ, спрямованих на задоволення людських потреб.

Матерія – філософська категорія, якою позначають об'єктивно існуючу реальність у нескінченній множині всіх її речей і явищ.

Метафізика – термін, вперше застосований Андроніком Родоським по відношенню до останнього розділу «Нового Органона» Аристотеля, який самим автором не був ніяк названий, і містив, переважно, загально філософські міркування; з того часу застосовувався як синонім філософії, доки Г.В.Ф. Гегель не надав йому іншого змісту: протилежного діалектиці.

Метод – шлях дослідження, спосіб пізнання; спосіб, прийом або система прийомів для досягнення якої-небудь мети.

Методологія – вчення про методи пізнання світу; сукупність прийомів дослідження, що їх застосовують у будь-якій науці відповідно до специфіки об'єкту її пізнання.

Мислення – процес відображення об'єктивної реальності. Мислення складає вищу ступінь людського пізнання, оскільки виводить знання про суттєві зв'язки між явищами.

Мова – матеріальна форма здійснення процесу мислення; універсальна форма вираження думок.

Натурфілософія – філософія природи.

Номіналізм (від. лат. nomen – ім'я, назва) - один з напрямів середньовічної філософії, згідно з яким загальні поняття, створені нашою свідомістю, є лише іменами для позначення одиничних речей.

Ортодоксія – неухильне додержання певного вчення, положення.

Патристика (від лат. pater – батько) - сукупність філософсько-теологічних течій і напрямів II-УІІІ ст. Провідні проблеми: захист християнського віровчення від критики з боку язичеських філософів; проблема використання набутоків античної філософії християнством; систематизація християнського віровчення.

Право – це міра свободи і рівності, що встановлюється державою з метою регулювання суспільних відносин і гарантується її примусовою силою.

Право в об'єктивному смислі являє собою сукупність загальнообов'язкових формально визначених норм права, установлених чи санкціонованих державою з метою регулювання суспільних відносин і які гарантуються примусовою силою держави.

Право в суб'єктивному смислі – це вид і міра можливої поведінки громадян, що встановлюється і гарантується державою.

Праця - доцільна діяльність людей з метою перетворення і освоєння природних і суспільних сил для задоволення людських потреб.

Предмет соціальної філософії - дослідження найбільш загальних основ виникнення, функціонування та розвитку суспільства.

Принцип – те, що лежить в основі; основна ідея, що пронизує наскрізь ту, чи іншу концепцію або життєву позицію.

Провіденціалізм (від лат. providential – провидіння) - концепція середньовічної філософії, згідно з якою рушійною силою історії людства є провидіння, промисел Божий, який визначає напрям, мету розвитку людського суспільства. Основа соціальної філософії Августина, Фоми Аквінського

Прогрес – направленість розвитку, якому притаманний рух від «нижчого» до «вищого».

Простір – філософська категорія, якою позначають взаємне розташування тіл та їх конфігурацію. Одна з форм існування матерії.

Раціоналізм – в даному випадку – напрям у теорії пізнання, що, на противагу емпіризмові, вважає єдиним джерелом і критерієм пізнання розум (теоретичне мислення).

Реалізм – один з напрямів схоластики, протилежний номіналізму. Послідовники реалізму визнавали загальні поняття як першореальність, первинну по відношенню до одиничних речей. Продовження вчення Платона про співвідношення ідеального і матеріального.

Релятивізм (лат. relativus - відносний) - філософське вчення про відносність, умовність і суб'єктивність людського пізнання; моральних понять і уявлень. В кінцевому результаті релятивізм приводить до заперечення об'єктивного змісту пізнання; моральних понять і суджень.

Ренесанс (франц. Renaissance – відроджуюсь) – епоха Відродження.

Розвиток – особливий тип змін, перехід предмета, явища, процесу від одного стану до іншого, який не зводиться до попередніх.

Рух – філософська категорія, яка виражає мінливість об'єктивного світу і виступає способом існування матерії.

Свідомість – спроможність людини відтворювати дійсність у ідеальній формі. Існують дві форми свідомості – індивідуальна та суспільна.

Світ – філософська категорія, яка відображає все, що оточує людину (природні речі і явища, соціальну дійсність), а також духовний стан самої людини (почуття, емоції, знання, переконання, мрії, ідеали, вірування тощо). Розрізняють об'єктивний і суб'єктивний, матеріальний і духовний світ. Відношення людини до світу виступає серцевиною світогляду.

Світогляд – це синтез знань, переконань, почуттів, емоцій, переживань, волі (готовності до певних дій), цілей, мрій, надій, вірувань, ілюзій, сподівань, ідеалів і т.д., що складаються у процесі життєдіяльності людини під безпосереднім впливом її матеріальних і духовних умов життя. Він є духовно-практичним утворенням, що ґрунтується на співвіднесенні наявного, уявного, бажаного та належного. Теоретичною формою світогляду є філософія.

Секуляризація – вилучення чого-небудь з церковного відання й передача у світське, цивільне.

Сенс буття – філософське поняття, що означає мету людського буття, процес реалізації потенціалу особи, її здібностей у вільно обраному напрямі, що дає людині почуття щастя.

Символ (від грецького *symbolon* – знак, ознака) – в самому загальному вигляді – поняття, що фіксує здатність матеріальних речей, подій, також життєвих образів виражати ідеальний зміст, відмінний від їх безпосереднього,

Соціальна структура суспільства - усталений взаємозв'язок та взаємодія людей, їх груп у суспільстві, конкретно-історичний вираз системи суспільних відносин як продукту соціальної діяльності людини, груп людей.

Субстанція – філософська категорія, яка означає дещо незмінне, що лежить в основі (речей, явищ тощо).

Суперечність – єдність і боротьба протилежностей.

Суспільна практика – суто людський тип діяльності, який характеризується універсальним підпорядкуванням природи до матеріальних і теоретичних потреб людини, а також своїм усвідомленим характером щодо мети, способу здійснення та споживання результатів такої діяльності.

Суспільство - система конкретно-історичних форм соціальної діяльності людей, їх груп.

Схоластика (від грецьк. *scholasticos* – шкільний) - середньовічна філософія IX-XV ст. Її представники прагнули раціонально обґрунтувати

християнські догмати. Провідні проблеми: співвідношення віри і знання; проблема існування універсалій; сутності і існування та ін.

Теологія (від грецьк. teos - Бог, logos – вчення, разом - вчення про Бога)/– система обґрунтування філософськими засобами віровчення, комплекс доведення істинності догматів; розробка релігійної етики. Теологія базується на вірі в Бога, що створив світ і керує ним.

Трансцендентний (лат. transcendere- переступати) –термін, що означає те, що знаходиться за межами свідомості і пізнання.

Універсалії – в середньовічній філософії загальні поняття.

Фаталізм (лат.fatalis –роковий) –антидіалектична світоглядна концепція, згідно з якою всі процеси, події, що відбуваються в природі, історії, житті людини, підкорені пануванню необхідності, яка наперед визначена незалежними від людини силами (долею, Богом, об'єктивними законами розвитку), що не залишає місця свободі, творчості.

Філософія права – міждисциплінарна наука, яка об'єднує начало двох дисциплін – юридичної, предметом вивчення якої право, а також більш конкретні питання (правосуб'єктність, норма права, правосвідомість тощо); і філософія, де в основному інтерес зосереджений на загальнотеоретичних проблемах (місце і значення права в суспільстві, форма і норми соціального життя і т.п.).

Час – філософська категорія, що означає тривалість існування матеріальних тіл. Одна з форм існування матерії.

20 Рекомендована література

Базова:

1. Касьян В.І. Філософія: відповіді на питання екзаменаційних білетів: навч. посіб. – К.: Знання, 2015. – 354с.
2. Ліпман, М. Чим може бути критичне мислення? [Текст] // Вісник програм шкільних обмінів, 2006, № 27. – С. 17-23.
3. Тягло А.В., Воропай Т.С. Критическое мышление: Проблема мирового образования XXI века. – Харьков: Ун-т внутр. дел, 1999. – 285 с
4. Філософія: Хрестоматія (від витоків до сьогодення): навч. посіб. Рекомендовано МОН / За ред. Л.В. Губерського. – К., 2012. – 621 с.

Допоміжна:

5. Encyclopedia of Philosophy. 2. Edition. (ed. in chief Donald M. Borchert) Detroit a.o. : Macmillan Reference, Thomson Gale, 2006. - Vol. 1-10.

6. Paul, Richard W. *Critical Thinking: What Every Person Needs to Survive in a Rapidly Changing World*. Rohnert Park, CA: Center for Critical Thinking and Moral Critique, Sonoma State Univ., 1990.
7. Августин А. О граде Божием // Блаженный Августин. Творения. Тт. 3-4. СПб. – К., 1998.
8. Аристотель. Метафизика. // Сочинения: в 4 т. – М., 1975. – Т.1.
9. Богомолова А.С. Античная философия. – М., 2006.
10. Боно Э. Я прав – вы заблуждаетесь / Э. Боно. – [пер. с англ. Е. А. Самсонов]. – Минск : "Попурри", 2006. – 368 с.
11. Гегель Г.В.Ф. Феноменология духа. Раздел В. Самосознание. – СПб., 1992.
12. Губерський Л., Андрущенко В., Михальченко М. Культура. Ідеологія. Особистість. Методологічно-світоглядний аналіз. – К.: Знання України. – 2002. – 577 с.
13. Диоген Лаэртский. О жизни, учениях и изречениях знаменитых философов – М., 1986.
14. Зиммель Г. Как возможно общество? //Зиммель Г. Избранное. Т. 2. Созерцание жизни. – М., 1996.
15. Історія філософії: Підручник / за ред. В.І. Ярошовця. – К., 2002.
16. Кант И. Что значит ориентироваться в мышлении /И. Кант [пер. с нем.] // Кант И. Сочинения: В 8-ми т. /под общей ред.проф. А. В. Гулыги. — М.: Чоро, 1994. — Т. 8. — С. 86–105.
17. Клустер Д. Что такое критическое мышление / Девид Клустер // Русский язык. – 2002. – № 29. – С. 3. – Режим доступа: <http://rus.1september.ru/2002/29/2.htm>
18. Камю А. Бунтующий человек. – М.,1990.
19. Карнаух Б.П. Діалектика свободи: синтез вибору і необхідності // Філософськф обрії. – 2010. – №23.
20. Мамардашвили М. Как я понимаю философию. – М., 1992.
21. Маркс К. Экономическо-философские рукописи 1844 года. // Маркс К. Социология. – М., 2000.
22. Мир в 2050 году / под. ред. Д. Франклина и Дж. Эндрюса; пер. с англ. – М. : Из-во «Манн, Иванов и Фербер; Из-во «Эксмо», 2013. – 368 с.
23. Пазенок В.С. Інформаційне суспільство, культура, особистість // Нова парадигма: Журнал наукових праць. – Випуск 50. – С. 21-36
24. Печчеи А. Человеческие качества. – М.: Прогресс, 1980.
25. Платон. Государство // Собрание сочинений в 4 т. – Т. 3. – М., 1994.
26. Пригожин И. Порядок из хаоса. Новый диалог человека с природой. – М., 2000. – 310 с.
27. Сковорода Григорій. Повне збір. творів. – У 2-х т. – К., 1973.
28. Тофлер Э. Третья волна. – М. – 2000.
29. Шакун Н.В. Українська філософія як методологія історії України. // Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М.П.Драгоманова: збірник наукових праць. – 2008. – № 18 (31). – С.303-310.

30. Шакур Н.В. Особливості тлумачення суспільства в українській філософії // Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія: збірник Черніг. нац. технол. ун-т, 2017 – № 1(9)– С.91-96.
31. Ясперс К. Истоки истории и ее цель // Смысл и назначение истории. – М., 1994.

21 Інформаційні ресурси Інтернет

1. Безкоштовні електронні підручники онлайн «Гуманітарні науки» (<http://www.chitalca.html>).
2. Перелік основних довідників тематичних ресурсів з філософії у комп'ютерній мережі INTERNET (<http://www.philosophy.ru/linx/linx1.html>).
3. Додаткові філософські ресурси комп'ютерної мережі INTERNET (<http://www.epistemelinks.com/link/PhiLink.html>).
4. Національна бібліотека України імені Вернадського www.nbuv.gov.ua
5. Посилання на сайт Інституту філософії імені Г.С.Сковороди НАН України <http://www.filosof.com.ua/publik.htm>
6. Посилання на сайт філософського факультету КНУ імені Тараса Шевченка <http://philosophy.kiev.ua/>
7. Посилання «David Chalmers' Philosophy Resources» у переліку філософських тематичних ресурсів (<http://www.philosophy.ru/linx/linx1.html>).
8. Бібліотека Міжнародного центру Критичного мислення (корисні матеріали англійською): <http://www.criticalthinking.org/pages/index-of-articles/1021/>
9. Матеріали та вправи для розвитку критичного мислення:
<https://sites.google.com/site/nacalnyeklnizneudinsk/picasa-veb-albomy/animoto>
<http://festival.1september.ru/articles/573737/>
http://www.mozliceum.na.by/mr_proekt_critic.php
<http://www.kmspb.narod.ru./posobie/priem.htm>